

Jediné správné datum Purkyňova narození

V r. 1955 vyšel sborník J. E. Purkyně – badatel, národní buditel, v němž byl zařazen příspěvek Boženy Matouškové líčící Purkyňova studentská léta na pražské lékařské fakultě. V této práci uveřejnila svůj nálezný v archivu Univerzity Karlovy – dotazník rozesílaný prof. Josefem Rottenbergerem všem pracovníkům lékařské fakulty. Obsahoval otázky týkající se data jejich narození, promoce, publikovaných prací a dosavadní praxe. Purkyně, tehdy asistent na anatomickém ústavu fakulty, na otázku „Kdy a kde jste se narodil?“ odpověděl 18. prosince 1787 v Libochovicích, okres Litoměřice. B. Matoušková tento Purkyňův zápis komentuje: „Datum 18. prosince, místo 17. prosince, lze těžko vysvětlit přepsáním u vlastnoručního údaje, a opakuje se i jinde.“ Kde jinde se obdobný vlastnoruční Purkyňův údaj nachází, neuvádí. Publikací tohoto dotazníku však zcela zpochybnila dosud uváděný den narození slavného vědce.

K interpretaci B. Matouškové se připojuje i Otakar Matoušek ve svém příspěvku ve sborníku sjezdu konaného v r. 1961 v německém Lipsku, kde rovněž označuje jako správné datum Purkyňova narození 18. prosinec. To, že byl dosud uváděn 17. prosinec, vysvětluje: „Jde o záměnu, 17. prosince se totiž narodil jeho syn Emanuel. Purkyně byl vdovec a žil ve Vratislavi se svými dvěma dětmi, v rodinném kruhu slavili 17. prosince narozeniny syna. Je tedy lidsky pochopitelné, že oslavu svých narozenin, které připadaly na následující den, s tímto spojil. Jeho pražští přátelé věděli ze svých návštěv ve Vratislavi, že Purkyně oslavu svých narozenin posunul na 17. prosinec.“ Od té doby bylo chybné datum narození v literatuře dále „přebíráno“. Znovu naléhavě připomínají tento údajný omyl v datu narození ve společné publikaci O. Matoušek a B. Ma-

toušková při příležitosti 150. výročí smrti Purkyňovy choti Julie. V závěru této práce píše: „Purkyně se narodil 18. prosince 1787, nikoli tradovaného 17. – to byly narozeniny jeho syna.“

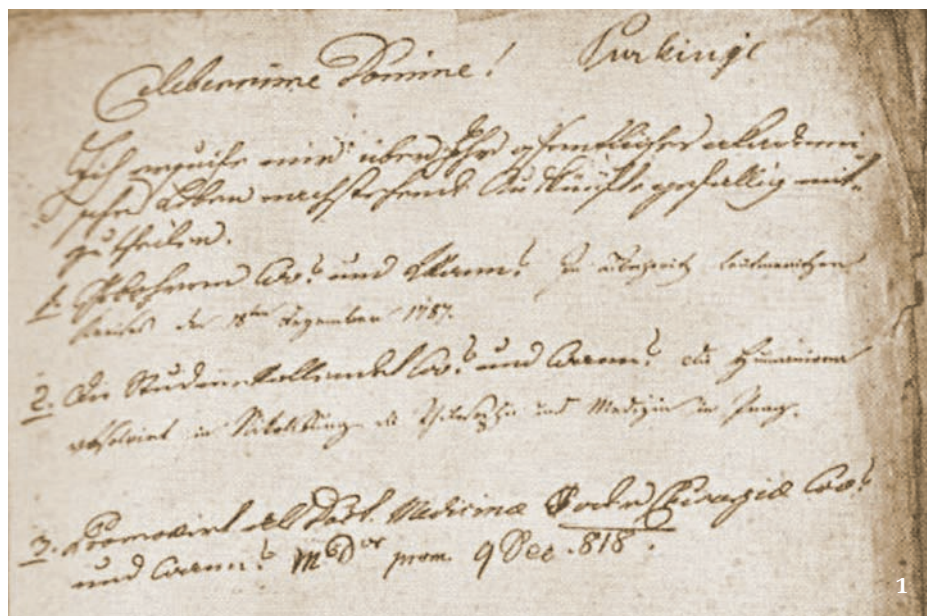
Od vydání zmíněných publikací Matouška a Matouškové se od 50. let 20. století vedle 17. prosince začíná v některých purkyňovských biografiích objevovat jako datum Purkyňova narození i 18. prosinec. Tak Eva Rozsivalová, která v Purkyňově životopisu z r. 1956 uvedla 17. prosinec, později přispěla do Sborníku Eliany Trávníčkové z r. 1987 životopisnou skicou, kde píše: „Purkyně se narodil 18., nikoli 17. prosince, jak zdůrazňuje Božena Matoušková.“ Datum 18. prosinec uvádí Rozsivalová i v další publikaci věnované Purkyňovu rodišti, a pak se objevuje stále častěji. Uvádí ho Vladislav Kruta ve své knize J. E. Purkyně (1787–1869) Physiologist z r. 1969.

Josef Haubelt v díle J. E. Purkyně z r. 1987 úvodem píše: „J. E. Purkyně se narodil 17. prosince, jak napsal Jan Neruda v úvodníku k vydané Purkyňově podobizně.“ V téže publikaci však Haubelt do závěrečného přehledu biografických dat zařadil 18. prosinec. Rovněž v Sebraných spisech J. E. Purkyně XIII. v přehledné tabulce biografických dat najdeme 18. prosinec. V témže svazku, ale v poznámkách k Purkyňovým Výryvkům z mého života autoři píše: „Ve všech starších biografiích se jako datum narození uvádí 17. prosinec. V dotazníku z roku 1821 však Purkyně uvedl 18. prosinec. O. Matoušek na základě tohoto údaje a nejasného zápisu v libochovické matrice, v níž se 19. prosinec uvádí jako datum křtu a 17. prosinec jako datum narození (pravděpodobně dopsané později), vyvozuje, že správné datum je 18. prosinec. Nelze však vyloučit, že ve zmíněném dotazníku jde jen o náhodné přepsání, a zdá se podivné, že Purkyně netrval důsledně na správném datu. Jde tu ostatně o nepatrný rozdíl, který zatím nelze bezpečně rozhodnout. Považujeme za lepší uvádět datum běžně uváděný 17. prosinec, jež Purkyně sám, pokud víme, nikdy nekritizoval.“

Purkyně v posledních letech svého života píše Výryvky, část plánovaných, ale nedokončených pamětí. Tam zcela jednoznačně sděluje: „Bylo to 17. prosince večer.“ Totéž datum obsahují všechny jeho životopisy, které vznikly buď ještě za Purkyňova života, nebo krátce po jeho smrti. Tak Žofie Podlipská, která se s Purkyněm znala a stýkala, v jeho životopisné skice zmiňuje 17. prosinec. Východočeský písmák a publicista Josef Václav Michl, který s Purkyněm byl v osobním kontaktu, a dokonce ho navštívil ve Vratislavi, ve svém souboru životopisů významných českých osobností 19. století použil rovněž 17. prosinec. Také v Riegrově Slovníku naučném vydaném ještě za Purkyňova života v heslu J. E. Purkyně najdeme jako den jeho narození 17. prosinec. Totéž datum uvádějí i zahraniční biografické slovníky. Rovněž v rozsáhlé purkyňovské literatuře vydávané koncem 19. a v první polovině 20. století nacházíme jako den Purkyňova narození vždy jen 17. prosinec.

Až výše zmíněné publikace O. Matouška a B. Matouškové o jediném správném

1 Část dotazníku prof. Josefa Rottenberga, kde na otázku „Kdy a kde jste se narodil?“ J. E. Purkyně uvedl 18. prosince 1787 v Libochovicích, okres Litoměřice. Převzato z publikace B. Matouškové (1955), v archivu Univerzity Karlovy v současné době dotazník nelze nalézt.

2 Blahopřání Emanuela Purkyně otci ze dne 17. prosince 1848

3 Úvod dopisu od Emanuela otci datovaného v Bělé 16. prosince. Na třetí straně tohoto dopisu čteme: „Zítřka zase budeme o rok vzdálenější od narození Tvého...“ (na obr. dole).

4 Veršované přání od vnuka Otakara datované v Bělé 16. prosince 1868. Fond J. E. Purkyně, rodinná korespondence, originály uloženy v Literárním archivu Památníku národního písemnictví v Praze, pokud není uvedeno jinak

datu Purkyněova narození, jímž má být 18. prosinec, vnesly pochybnosti do purkynovské literatury, takže dokonce Jan Franta v Živě (2011, 5: 198–199) uvádí: „Jan Evangelista Purkyně se narodil 17., 18. nebo 19. prosince v libochovickém zámku.“

Existují dosud nepublikované doklady, které by spornou otázku objasnily?

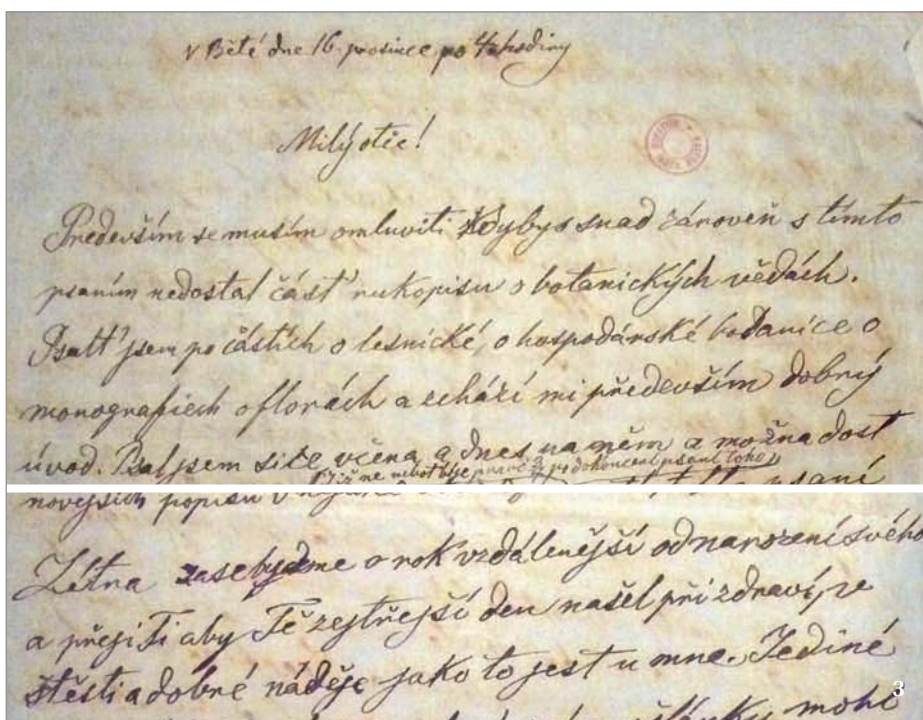
V Purkyněově pozůstalosti se zachovala jeho rozsáhlá korespondence, mezi ní i dopisy s rodinnými příslušníky – listy od choti Julie, synů Emanuela a Karla, Purkyněova bratra Josefa, jeho choti Josefy, od neteří Niny, Petřiny a Josefy, dále synovce Johana a vnuků Karla a Otakara.

V souvislosti s datem narození J. E. Purkyně nás zajímají listy syna Emanuela a vnuka Otakara, neboť jde o blahopřejné dopisy psané právě k narozeninám otce a dědečka. Dopis z r. 1835 pochází ještě z Vratislavi, je psán německy a vedle obou synů je podepsán dvěma dalšími osobami, totiž Karlem Kačerem a Karlem Schubertem. Tito další dva Karlové byli Purkyněově rodinně blízcí.

Karel Kačer byl synem českého evangelického pastora Josefa Kačera, který po krátkém působení v Čechách odešel do pruského Slezska, kde se stal duchovním správcem českých evangeliků ve Velkém Táboře. Vedle své činnosti duchovního publikoval v českých časopisech, vydal sbírku básní Kalich, meč a kříž (1870). Kačerovi synové Karel a Otakar bydleli u Purkyněů, když studovali ve Vratislavi, Purkyně své syny Karla a Emanuela posílal zase na prázdniny ke Kačerům.

Karel Schubert, další z gratulantů, byl synem hospodyně, která pečovala ve Vratislavi o Purkyněovu domácnost. Purkyně ho podporoval na studiích, které Karel úspěšně dokončil v r. 1856, a posléze se stal docentem na hospodářské akademii v Bonnu. S K. Schubertem a jeho bratrem Fritzem udržoval Purkyně korespondenci i po svém návratu do Prahy. Zajímal se také o osud jejich matky a celou rodinu finančně podporoval. Zmíněný blahopřejný dopis, orámovaný ozdobnými kresbami, byl napsán německy právě s ohledem na Karla Schuberta. Blahopřejný dopis z r. 1848 k Purkyněovým šedesátinám je rovněž bohatě dekorován (obr. 2).

Pro určení Purkyněova dne narození je významný i čtyřstránkový dopis Emanuela

datovaný 16. prosince bez uvedení roku (obr. 3), kde na třetí straně Emanuel píše: „Zítřka zase budeme o rok vzdálenější od narození Tvého a přeji Ti, aby tě zejtřejší den našel při zdraví, v štěstí a dobré naději, jako to jest u mne.“ Roztomilé přání od vnuka Otakara, syna Emanuela, psané ve verších ve věku, kdy chodil do druhé třídy, si celé můžete přečíst na obr. 4.

Co tedy dokazují zmíněná fakta

Do uveřejnění publikací Matouškových nikdy nebyl uváděn jako den Purkyněova narození 18. prosinec. Pokud toto datum předpokládají někteří pozdější čeští autoři, vždy se odvolávají na uvedené články Otakara Matouška a jeho choti Boženy. Datum 18. prosinec, které Purkyně napsal v dotazníku (obr. 1), nutno považovat za přehlédnutí a přepsání, ke kterému nejspíše vedlo to, že rok promoce v další otázce je 1818, a to ho snad svedlo k další 18 u data narození. Ve svých Výryvcích se J. E. Purkyně zmiňuje o časté roztržitosti a tékání myšlenek. Vzpomíná, že i když se snadno naučil latinské odpovědi ministranta,

myšlenky mu při mši bloudily a často zameškal správnou chvíli odpovědět nebo přejít na správnou stranu oltáře. Jiný příklad jeho roztržkanosti pochází z vratislavského období, kdy byl již otcem Karla a Emanuela. Neukázněné chlapce za trest zamkl do pokoje. Mezitím se však vypravil na výlet a na zamčené syny zcela zapomněl. Z pokoje se dostali až po usilovném křiku a bušení na dveře. Jiná příhoda pochází z pražského období, kdy Purkyně požádal snachu, aby připravila večerní pohostění pro hosty, které chtěl po ukončení jistého jednání pozvat k sobě do bytu. S kolegy se ale dostal do vášnivě diskuze na odborné téma a vrátil se domů, aniž je pozval. Když nalezl prostřený stůl s pohostěním, snaže se omlouval.

Den Purkyněova narození potvrzuje tedy především korespondence syna Emanuela a vnuka Otakara, kteří mu opakovaně blahopřáli buď 17., nebo v předvečer narozenin 16. prosince. Jediným správným datem Purkyněova narození je tedy 17. prosinec 1787.

Použitá literatura uvedena na webu Živý.

